

Uniform Civil Code समान नागरी संहिता

समान नागरी संहिता: आधुनिक भारतीय समाज "हळूहळू एकसंध होत चालला होता, धर्म, समुदाय आणि जातीचे पारंपारिक अडथळे हळूहळू नष्ट होत आहेत" आणि अशा प्रकारे समान नागरी संहिता "केवळ आशा राहू नये", असे न्यायमूर्ती प्रथिबा एम सिंग यांनी ७ जुलै २०२१ रोजी उच्च न्यायालयाच्या आदेशात नमूद केले:

- कलम ४४ मधील राज्यघटनेने आपल्या नागरिकांसाठी संपूर्ण भारतात समान नागरी संहिता(यूसीसी) सुरक्षित करण्यासाठी प्रयत्न करणे आवश्यक आहे, परंतु आजपर्यंत या संदर्भात कोणतीही कारवाई झालेली नाही.
- १९५६ साली हिंदू वैयक्तिक कायद्यांचे संहिताकरण करण्यात आले. मात्र, देशातील सर्व नागरिकांना लागू असलेला समान नागरी संहिता तयार करण्याचा प्रयत्न झालेला नाही.
- १९८५ मध्ये शाह बानो यांच्या बाबतीत या न्यायालयाने आवाहन करूनही सरकारने समान नागरी संहिता आणण्यासाठी काहीही केले नाही.
- सर्वोच्च न्यायालयाने गोवा राज्याचे "ज्वलंत उदाहरण" म्हणून कौतुक केले जेथे काही मर्यादित हक्कांचे संरक्षण करताना धर्माचा विचार न करता सर्वांना "समान नागरी संहिता" लागू आहे.

गोव्याची पोर्तुगीज नागरी संहिता १८६७ नावाची एक समान नागरी संहिता आहे, ज्याद्वारे:

- ज्या मुस्लिम माणसाचे लग्न राज्यात नोंदणीकृत आहे तो बहुपत्नीत्व ाचा सराव करू शकत नाही.
- विवाहित जोडपे मालमत्ता समानपणे सामायिक करतात, विवाहपूर्व करार हा त्या दिवसाचा क्रम आहे आणि घटस्फोटावर पुरुष आणि स्त्री यांच्यात मालमत्ता समान पणे विभागली जाते.

समान नागरी संहिता

- समान नागरी संहिता भारतातील प्रत्येक प्रमुख धार्मिक समुदायाच्या शास्त्र वचने आणि चालीरीतींवर आधारित वैयक्तिक कायद्यांची जागा प्रत्येक नागरिकावर नियंत्रण ठेवणार् या नियमांचा समान संच वापरण्याचा प्रयत्न करते.

भारतातील वैयक्तिक कायद्याची स्थिती

- विवाह, घटस्फोट, वारसा यांसारखे वैयक्तिक कायद्याचे विषय समवर्ती यादीत येतात.
- हिंदू वैयक्तिक कायदे वैधानिक कायद्यांनी मोठ्या प्रमाणात धर्मनिरपेक्ष आणि आधुनिकीकरण केले आहेत.
 - हिंदू वैयक्तिक कायदे (जे शीख, जैन आणि बौद्धांनाही लागू होतात) 1956 मध्ये संसदेने संहिताबद्ध केले आहेत

- हे कोड बिल चार भागांमध्ये विभागले गेले आहे:
 - हिंदू विवाह कायदा, १९५५
 - द हिंदू उत्तराधिकार कायदा, १९५६
 - हिंदू अल्पसंख्याक आणि पालकत्व कायदा, १९५६
 - हिंदू दत्तक व देखभाल कायदा, १९५६
- दुसरीकडे, मुस्लिम वैयक्तिक कायदे अजूनही त्यांच्या आशय आणि दृष्टिकोनात प्रामुख्याने असुधारित आणि पारंपारिक आहेत.
 - १९३७ चा शरीयत कायदा भारतातील सर्व भारतीय मुस्लिमांच्या वैयक्तिक बाबींवर नियंत्रण ठेवतो.
 - त्यात स्पष्टपणे म्हटले आहे की, वैयक्तिक वादांच्या बाबतीत राज्य हस्तक्षेप करणार नाही आणि कुराण आणि हदीथच्या त्यांच्या अर्थाच्या आधारे धार्मिक प्राधिकरण घोषणा देईल.
- त्याशिवाय ख्रिश्चन आणि यहूदी लोकही वेगवेगळ्या वैयक्तिक कायद्यांद्वारे नियंत्रित केले जातात.

समान नागरी संहितेची गरज

- वेगवेगळे वैयक्तिक कायदे जातीयवादाला प्रोत्साहन देतात आणि यामुळे दोन स्तरांवर भेदभाव होतो:
 - प्रथम, वेगवेगळ्या धर्मांच्या लोकांमध्ये.
 - दुसरे म्हणजे दोन लिंगांच्या मध्ये.
- समान नागरी संहिता स्त्रियांना कायद्याच्या न्यायालयात समानतेचा आणि न्यायाचा अधिकार प्रदान करेल - विवाह, घटस्फोट, देखभाल, मुलांचा ताबा, वारसा हक्क, दत्तक इत्यादी बाबींमध्ये त्यांचा धर्म कोणताही असो सर्वांची व्याख्या एका सामायिक स्तरावर होईल.
- मोहम्मद अहमद खान विरुद्ध च्या प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाने प्रथमच संसदेला १९८५ मध्ये यूसीसी तयार करण्याचे निर्देश दिले. शाह बानो बेगम, शाह बानो प्रकरण म्हणून प्रसिद्ध.
 - या प्रकरणात शाह बानो यांनी फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १२५ अन्वये पतीकडून तीन तलाक दिल्यानंतर त्यांच्या पतीकडून देखभालीचा दावा केला.
 - तथापि, सरकारने मुस्लिम महिला (घटस्फोटावरील संरक्षण ाचा अधिकार) कायदा, १९८६ द्वारे शाह बानो प्रकरणाचा निर्णय मागे टाकला ज्यामुळे फौजदारी प्रक्रियेच्या कलम १२५ अंतर्गत मुस्लिम महिलेच्या देखभालीच्या अधिकारावर कपात करण्यात आली.

- शायरा बानो प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाने (२०१७) तिहेरी तलाक (तलाक-ए-बिद्दत) प्रथा घटनाबाह्य असल्याचे जाहीर केले होते.

यूसीसीसी संबंधित आव्हाने

घटनात्मक आव्हाने

- धर्माचे स्वातंत्र्य समानतेच्या अधिकाराशी संघर्षात उतरते.
 - कलम २५ मध्ये एखाद्या व्यक्तीचा धर्माचा मूलभूत अधिकार आहे.
 - कलम २६ (ब) प्रत्येक धार्मिक संप्रदायाचा किंवा त्यातील कोणत्याही विभागाचा "धर्माच्या बाबतीत स्वतःचे व्यवहार व्यवस्थापित करण्याचा" अधिकार कायम ठेवतो
 - अनुच्छेद २९ मध्ये विशिष्ट संस्कृतीचे संवर्धन करण्याचा अधिकार परिभाषित केला आहे.
 - हे अधिकार कलम १४ आणि १५ अंतर्गत नमूद केलेल्या कायद्यापूर्वी समानतेच्या अधिकाराशी संघर्ष करतात.
- शिवाय, कलम २५ अन्वये एखाद्या व्यक्तीचे धर्मस्वातंत्र्य "सार्वजनिक व्यवस्था, आरोग्य, नैतिकता" या अधीन आहे.
- २०१८ मध्ये, इंडियन लॉ कमिशनच्या अहवालात असे म्हटले होते की देशात समान नागरी संहिता "या टप्प्यावर आवश्यक किंवा इष्ट नाही". आयोगाने म्हटले आहे की धर्मनिरपेक्षता देशात प्रचलित बहुविधतेला विरोध करू शकत नाही.

सामाजिक-राजकीय आव्हाने

- एकरूपतेच्या नावाखाली बहुसंख्यांची संस्कृती त्यांच्यावर लादली जात असल्याची भीती अल्पसंख्याकांना आहे.
- भारतातील प्रचंड सांस्कृतिक विविधता पाहता अशा सर्व लोकांमध्ये एकरूपता आणणे हे एक मोठे आव्हान असेल.
- भारतीय समाजाच्या पितृसत्ताक मानसिकतेमुळे यूसीसीसीच्या अंमलबजावणीत मोठे आव्हान निर्माण झाले आहे.
 - हे या वरून दिसून येते की, हिंदू कोड बिल १९५० च्या दशकाच्या मध्यापासून आधीच अस्तित्वात आहे, तरीही हिंदू स्त्रियांना प्रत्यक्षात मिळालेल्या हक्काचे प्रमाण त्यांना हक्क असलेल्या हक्काचा केवळ एक अंश आहे.

समान नागरी संहितेचे गुण

- राष्ट्रीय एकात्मता
 - भारतीय समाजातील असुरक्षित घटकांच्या संरक्षणासाठी (महिला आणि धार्मिक अल्पसंख्याक) आणि राष्ट्रीय ऐक्य आणि एकजूट यांना चालना देण्यासाठी एकसंध संहिता अत्यावश्यक आहे.
- कायद्यांचे सुलभीकरण
 - हिंदू कोड बिल, शरीयत कायदा इत्यादी अनेक वैयक्तिक कायदे अस्तित्वात आहेत.
 - इतक्या कायद्यांच्या उपस्थितीमुळे वैयक्तिक बाबींच्या न्यायनिर्णयात गोंधळ, गुंतागुंत आणि विसंगती निर्माण होते, कधीकधी न्याय मिळण्यास उशीर होतो किंवा न्याय नसतो.
 - यूसीसी कायद्यांचा हा अतिव्यापी भाग काढून टाकेल.
- भारतीय कायदेशीर व्यवस्थेचे सुलभीकरण:
 - यूसीसीमुळे अनेक वैयक्तिक कायद्यांमधून उद्भवणाऱ्या खटल्यात कपात होईल.
- धर्मनिरपेक्ष समाजाची स्थापना करणे:
 - यूसीसी धर्मापासून कायद्याचा संबंध काढून घेईल जे समाजाच्या धर्मनिरपेक्ष आणि समाजवादी नमुन्यात साध्य करणे अत्यंत इष्ट उद्दीष्ट आहे.
 - शिवाय, राज्य धोरणाच्या निर्देशक तत्वांच्या कलम 44 अंतर्गत घटनात्मक आदेशांची पूर्तता करते.
- लिंग न्याय:
 - धार्मिक कायद्यांद्वारे पितृसत्ताक चर्चेअंतर्गत स्त्रियांचे हक्क सहसा मर्यादित असतात.
 - यूसीसी महिलांना पितृसत्ताक वर्चस्वापासून मुक्त करेल आणि त्यांना समानतेचा आणि स्वातंत्र्याचा अधिकार प्रदान करेल.
- दीर्घकालीन काळात यूसीसीमुळे जातीयवादी आणि विभागवादी शक्तींचा पराभव होईल.

उपायात्मक मार्गः

- विविध नागरी संहितेपासून एकरूपतेपर्यंत सामाजिक परिवर्तन हळूहळू होईल आणि एका दिवसात होऊ शकत नाही. त्यामुळे सरकारने "टप्प्या-टप्प्याने" स्तरीत दृष्टीकोन स्वीकारला पाहिजे.
 - सरकार विवाह, दत्तक, उत्तराधिकार आणि देखभाल यांसारख्या स्वतंत्र बाबी टप्प्याटप्प्याने समान नागरी संहितेमध्ये आणू शकते.
- सरकारने सामायिक नागरी संहितेच्या चालू प्रथेचे अनुकरण केले पाहिजे, जो १८६७ पासून कायदा आहे, जेव्हा राज्य पोर्तुगीज वसाहतवादी राजवटीत होते.
- शिवाय, जेव्हा घटना आपल्या कलम ४४ मध्ये समान नागरी संहितेच्या कारणाचे समर्थन करते, तेव्हा तो "समान कायदा" असल्याचा चुकीचा अर्थ लावला जाऊ नये.
 - येथे सामायिक या शब्दाचा अर्थ असा आहे की सर्व समुदायांना लिंग न्याय आणि मानवी न्याय ाच्या समान तत्वांनी नियंत्रित केले पाहिजे.
 - याचा अर्थ प्रत्येक वैयक्तिक कायद्याचे आधुनिकीकरण आणि मानवीकरण असा होईल.
 - याचा अर्थ समान कायदा नव्हे, तर समानता, स्वातंत्र्य आणि न्याय या तत्वांवर आधारित वेगवेगळे वैयक्तिक कायदे असतील.
- यूसीसी असण्याच्या महत्वाबद्दल जनतेत, विशेषतः अल्पसंख्याकांमध्ये जागरूकता वाढविण्याच्या दिशेने सरकारला पावले उचलायची आहेत.

यूसीसीने मूलभूत हक्कांचे संरक्षण आणि व्यक्तींच्या धार्मिक मतांमध्ये समतोल राखला पाहिजे. धार्मिक आणि राजकीय विचारांच्या बाबतीत कोणताही पूर्वग्रह न बाळगता, सामान्य विवेकाच्या माणसाच्या मते न्याय्य आणि योग्य अशी ही संहिता असावी.

the_thinking_tree3
THRIVING FOR SUSTAINABLE FUTURE